

Politechnika
Wrocławska

POLITECHNIKA NOWYCH SZANS

Organizacja nauczania języków obcych
dostosowanych do zróżnicowanych potrzeb
studentek i studentów

Podręcznik dobrych praktyk

POLITECHNIKA NOWYCH SZANS

**Organizacja nauczania języków obcych
dostosowanego do zróżnicowanych potrzeb
studentek i studentów
Podręcznik dobrych praktyk**

Publikacja powstała w ramach projektu „Politechnika nowych szans”.
Projekt jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego
Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja
Rozwój 2014–2020. Nr projektu POWR.03.05.00-00-A054/19

Wrocław 2023 r.

Autorka:

Beata Gulati

Konsultacja dostępności:

Stowarzyszenie na rzecz równego dostępu do kształcenia
„Twoje Nowe Możliwości”, www.tnm.org.pl, biuro@tnm.org.pl

Ilustracje:

Nestor Lykholai

Projekt okładki:

Dział Informacji i Promocji Politechniki Wrocławskiej

Projekt graficzny, skład, łamanie, redakcja, druk i oprawa:

Grafpol sp. z o.o.

ul. Żmudzka 21, 51-354 Wrocław

www.argrafpol.pl

Autorki i Autorzy serii: Anna Borkowska, Marta Cygan, Ariel Fecyk,
Małgorzata Franczak, Beata Gulati, Piotr Górski, Katarzyna Jach,
Tadeusz Lewandowski, Jagoda Mrzygłocka-Chojnacka,
Magdalena Peda, Anetta Stypułkowska, Anna Warda,
Sebastian Zalipski

ISBN druk 978-83-956203-6-2

ISBN on-line 978-83-970488-3-6

Politechnika Wrocławska

POLITECHNIKA
NOWYCH SZANS

twoje
nowe
możliwości

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Jak organizowane są lektoraty dla osób ze szczególnymi potrzebami na PWr?	8
2. Kim jest osoba ze szczególnymi potrzebami? Czy jest nią tylko osoba z niepełnosprawnością?	10
2.1 Skąd się dowiem, że dana osoba ma szczególne potrzeby?	10
2.2 Co mam zrobić, jeśli wydaje mi się, że w grupie zajęciowej jest osoba, która ma szczególne potrzeby edukacyjne, jednak tego nie zgłasza?	11
2.3 Co mam zrobić, kiedy osoba ze szczególnymi potrzebami sama zgłosi się do mnie na zajęciach?	12
2.4 Czy ma znaczenie to, w jaki sposób mówimy o niepełnosprawności?	13
3. Co się zmienia, kiedy zaczynam pracę z osobami z niepełnosprawnościami?	14
3.1 Studenci z niepełnosprawnością ruchu	17
3.2 Studenci z niepełnosprawnością wzroku	24
3.3 Studenci z niepełnosprawnością słuchu	31
3.4 Studenci z innymi niepełnosprawnościami lub szczególnymi potrzebami	43
Bibliografia	48

Podziękowania:

Pragniemy podziękować wszystkim Osobom Współpracującym z nami:

- pracowniczkom i pracownikom Uczelni,
- jej ekspertkom i ekspertom wewnętrznym,
- Liderkom i Liderom Dostępności,
- a także specjalistkom i specjalistom spoza Uczelni

za wszystkie cenne uwagi, komentarze, wkład merytoryczny i wsparcie w procesie tworzenia treści i formy podręcznika. Mamy nadzieję, że nasz wspólny wysiłek przyczyni się do poszerzenia wiedzy i świadomości w obszarze dostępnej uczelni, edukacji i pracy.

Autorki i Autorzy serii

Wprowadzenie

Podręcznik ten przeznaczony jest dla lektorów i lektorek prowadzących zajęcia na Politechnice Wrocławskiej (PWr). Jest to podręcznik interaktywny, do którego współkreowania zapraszamy.

Zatem zacznijmy od Ciebie – Droga Lektorko! Drogi Lektorze!

Jakiego języka uczysz?

angielskiego, niemieckiego, rosyjskiego, hiszpańskiego, języka polskiego jako języka obcego, innego (jakiego)?

Czy jesteś gotowa lub gotowy na rozpoczęcie pracy z osobami ze szczególnymi potrzebami?

Tak :)

To jest właściwa odpowiedź! Od tego zaczyna się praca z osobami ze szczególnymi potrzebami, w tym z osobami z niepełnosprawnościami. Od naszej proudzkiej postawy, od chęci uczynienia naszych zajęć dostępnymi bez względu na sprawność naszych studentów lub jej brak, bez względu na płeć, poglądy, rasę, różnorodność, wielokulturowość (czytaj wyjątkowość!).

Nie.

Jeśli jednak Twoja pierwsza odpowiedź brzmi NIE, to jest to zrozumiałe. Lęk przed nieznanym jest zupełnie naturalny. **Jednak pamiętaj, że dostosowanie zajęć do szczególnych potrzeb studentów jest naszym obowiązkiem, a nie dobrą wolą.** Patrz: Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami z dnia 19 lipca 2019 (Dz. U. 2022 r. poz. 2240).

Nie wiem :)

Jeśli jeszcze nie wiesz, porozmawiaj z kimś, kto prowadził już lektoraty dla studentów ze szczególnymi potrzebami w Studium Języków Obcych (SJO), porozmawiaj z Pełnomocniczką Dyrektora SJO ds. Osób ze Szczególnymi Potrzebami, przypomnij sobie naszą Misję.

Jaka jest Misja Studium Języków Obcych?

Studium wychodzi naprzeciw studentom ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi. Naszą Misją jest włączanie wszystkich osób – bez względu na płeć, pochodzenie, wyznanie, sprawność lub jej brak. Każda osoba ze szczególnymi potrzebami może poinformować lektorów o wszelkich barierach w dostępie do zajęć, licząc na racjonalne wsparcie. Dlatego zachęcamy do wspólnego wypracowania strategii dostępnych zajęć oraz dzielenia się własnym doświadczeniem.

Dlaczego nauczanie języków obcych jest ważne?

Znajomość języków obcych stanowi bogate źródło kompensacji zarówno deprivacji poznawczej, społecznej, jak i zajęciowej. Co więcej, nauczanie języków obcych ma również walor psychoterapeutyczny. Dzięki znajomości języka obcego uruchamia się dodatkowy kanał informacyjny. Studenci mogą dotrzeć do informacji publikowanych na różnych stronach internetowych, czytać artykuły specjalistyczne w języku obcym (kompensacja deprivacji poznawczej), a posługiwanie się językiem obcym podnosi prestiż i daje wyższe miejsce w hierarchii społecznej. Znajomość języków obcych otwiera również dostęp do wymarzonych stanowisk pracy czy wymiany międzynarodowej (kompensacja deprivacji społecznej).

Języka obcego można też uczyć się dla samej przyjemności uczenia, twórczego spędzania czasu, uniknięcia pustki (kompensacja deprivacji zajęciowej).

Znajomość języka obcego wpływa też na poczucie własnej wartości, a wysoka, adekwatna samoocena motywuje do działania, osiągania celów, myślenia twórczego oraz bardziej pozytywnego stosunku do nauki (psychoterapeutyczna funkcja lektoratu).

1. Jak organizowane są lektoraty dla osób ze szczególnymi potrzebami na PWr?

Celem koordynacji zajęć w ramach lektoratów, we współpracy z Działem Dostępności i Wsparcia Osób z Niepełnosprawnościami (dalej również: DDO, <https://ddo.pwr.edu.pl>), na PWr został powołany Pełnomocnik Dyrektora SJO ds. Osób ze Szczególnymi Potrzebami. Funkcję tę pełni mgr Magdalena Hołowko, dostępna pod adresem mailowym: magdalena.holowko@pwr.edu.pl. Pani Pełnomocnik oraz cztery inne pracownice Studium – Liderki Dostępności, są gotowe na współpracę zarówno ze studentami, jak i współpracownikami z SJO: <https://ddo.pwr.edu.pl/liderzy-dostepnosci/studium-jezykow-obcych>.

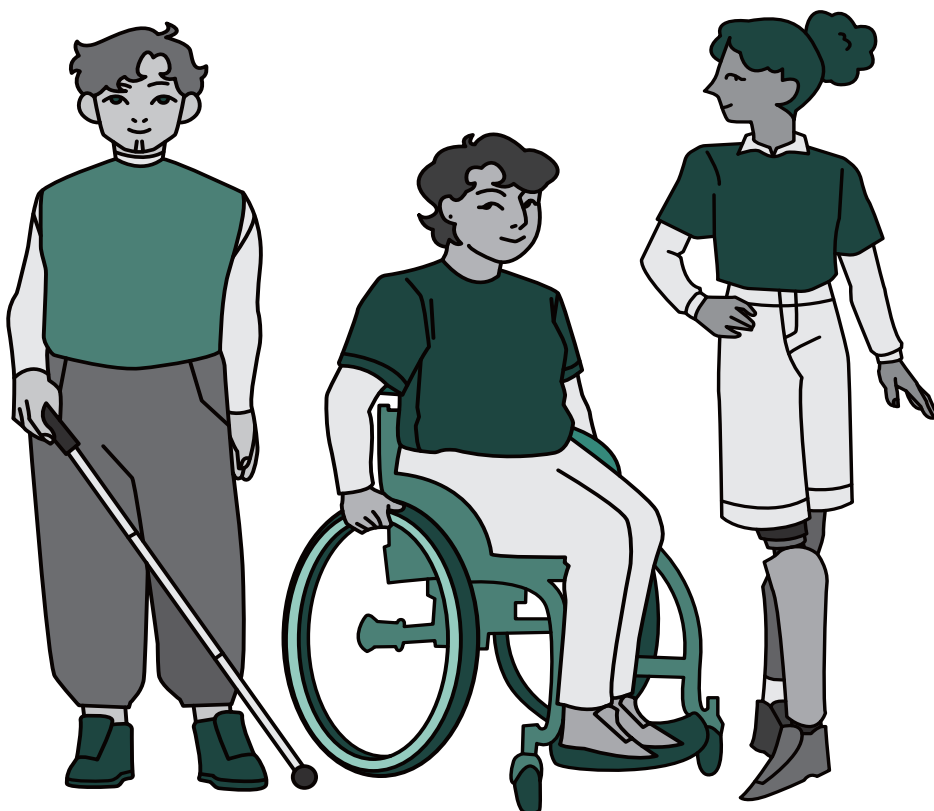
Oprócz udziału w regularnych lektoratach studenci ze szczególnymi potrzebami mogą liczyć na dodatkowe zajęcia językowe. SJO, w porozumieniu z DDO, organizuje:

- dodatkowe, indywidualne zajęcia językowe w wymiarze 60 godzin (online lub stacjonarnie), podczas których lektorzy mogą dostosować tempo oraz materiały dydaktyczne do szczególnych potrzeb studenta; studenci zapisują się na takie zajęcia poprzez formularz na stronie DDO w zakładce Lektoraty (https://sjo.pwr.edu.pl/panel/description/edit/page_id/1315/id/2/version_id/7/%2520https://ddo.PWr.edu.pl/dla-studentow/lektoraty/zapisy-na-lektoraty); zajęcia nie mają przyznanych punktów ECTS i kończą się oceną opisową,
- w wyjątkowych przypadkach, w ramach lektoratu, możliwe jest zorganizowanie indywidualnego toku zajęć językowych dla osób z niepełnosprawnością ruchową lub sensoryczną (wzrok, słuch, mowa). Wymaga to jednak dodatkowej zgody Dziekana właściwego wydziału. Zajęcia takie prowadzone są w takim

samym wymiarze godzin jak lektoraty na danym kierunku studiów oraz mają przypisaną taką samą liczbę punktów ECTS.

Jak są finansowane lektoraty dla osób z niepełnosprawnościami?

Koszty organizacji lektoratów z języka obcego w formie zajęć grupowych lub indywidualnych, w tym języka polskiego jako obcego dla osób nie(do)słyszących, pokrywane są z dotacji ministerialnej (<https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/przykladowy-katalog-wydatkow-z-dotacji-na-wsparcie-procesu-ksztalcenia-i-prowadzenia-badan-osob-z-niepeunosprawnościami>).

2. Kim jest osoba ze szczególnymi potrzebami? Czy jest nią tylko osoba z niepełnosprawnością?

Szczególne potrzeby – różne, na różnych etapach życia – może mieć każdy z nas. Studenci ze szczególnymi potrzebami to nie tylko osoby z niepełnosprawnościami, na przykład wzroku, słuchu, ruchu, ale również osoby z czasowo naruszoną sprawnością organizmu, np. ze złamaną ręką, osoby w kryzysie zdrowia psychicznego, w depresji, z dysleksją, kobiety w ciąży, rodzice z małymi dziećmi, osoby niskiego czy wysokiego wzrostu, osoby tęższe, osoby z trudnościami manualnymi, poznawczymi, osoby transpłciowe i niebinarne, obcokrajowcy nierozumiejący języka polskiego, osoby chorujące przewlekłe, w tym onkologicznie.

Powyższy katalog nie jest zamknięty. Nie jest też jedynym obowiązującym. Ważne jest to, że osoby ze szczególnymi potrzebami to nie tylko osoby z niepełnosprawnościami. Każdy z nas w zasadzie w każdej chwili, na przykład na skutek wypadku lub choroby, może stać się osobą ze szczególnymi potrzebami, a student ze szczególnymi potrzebami może wymagać wsparcia celem zapewnienia mu równych szans w dostępie do edukacji.

2.1 Skąd się dowiem, że dana osoba ma szczególne potrzeby?

Abyśmy wiedzieli, że student ma szczególne potrzeby, w tym niepełnosprawność, musi nastąpić ujawnienie (disclosure).

Ujawnienie to oficjalne podanie informacji o swojej niepełnosprawności lub szczególnych potrzebach celem uzyskania racjonalnego wsparcia. Nasi studenci to osoby pełnoletnie (wyjątek

stanowią studenci pierwszego roku zza wschodniej granicy: np. z Ukrainy i Białorusi, którzy mają w Polsce opiekuna prawnego), które przechodząc przez kolejne etapy edukacji, wypracowały własne sposoby radzenia sobie podczas zajęć. Są zatem ekspertami w zakresie własnego studiowania i tak należy ich traktować. Osoby te często mają własny sprzęt (Self Organised Learning Environment, Mitra 2020), asystę lub wypracowane techniki działań. Mogą ujawnić nam swoją niepełnosprawność lub w ogóle o niej nie mówić.

Zdarza się, że studenci zaczynają mówić o swojej niepełnosprawności dopiero w momencie, kiedy obdarzą lektora dostatecznym zaufaniem. Wielu jednak zaczyna wspominać o swojej niepełnosprawności dopiero wtedy, gdy przestają sobie radzić na zajęciach. Przyczyną może być zbyt szybkie tempo pracy, brak zrozumienia komunikatów, absencja, złe samopoczucie, brak tłumacza języka migowego i wiele innych powodów. W takich sytuacjach najczęściej studenci z niepełnosprawnościami oczekują racjonalnego wsparcia bez obniżania poprzeczki wymagań.

2.2 Co mam zrobić, jeśli wydaje mi się, że w grupie zajęciowej jest osoba, która ma szczególne potrzeby edukacyjne, jednak tego nie zgłasza?

Jeśli na początku semestru poinformujemy studentów o możliwości dostosowania zajęć do ich potrzeb, pokażemy naszą gotowość do współpracy, wówczas prawdopodobieństwo ujawnienia przez studentów swoich potrzeb jest większe. Możemy powiedzieć studentom o:

- powołaniu pełnomocnika Dyrektora SJO ds. Osób ze Szczególnymi Potrzebami – podać mail, numer telefonu oraz godziny konsultacji,

- istnieniu Działu Dostępności i Wsparcia Osób z Niepełnosprawnościami (DDO) oraz pomocy psychologicznej – łącznie z telefonami, mailami, godzinami konsultacji,
- możliwości wypracowania wspólnych rozwiązań w celu wyrównania szans edukacyjnych: podać swój mail, godziny konsultacji i zakomunikować, że można zgłosić swoje szczególne potrzeby nie tylko na początku zajęć, ale w każdym momencie, kiedy poczują do tego gotowość.

Świadomość, że w naszych zajęciach bierze udział osoba z niepełnosprawnością, jest potrzebna, by dostosować metody i tempo pracy, ale pamiętaj, że **student ma prawo nie zgłaszać swoich szczególnych potrzeb i nie ujawniać swojej niepełnosprawności.**

2.3 Co mam zrobić, kiedy osoba ze szczególnymi potrzebami sama zgłosi się do mnie na zajęciach?

Na początku:

- zapytaj studenta o jego potrzeby i oczekiwania. Dowiedz się, z jakich pomocy korzystał dotychczas w swojej edukacji językowej, co pozwoli wyrównać szanse edukacyjne,
- skorzystaj z porad osoby z DDO lub Pełnomocniczki ds. Osób z Niepełnosprawnościami,
- jeśli wolisz uzyskać odpowiedź pisemną, to do testów poziomujących (placement test) dodaj kilka pytań, np. z jakich technologii wspierających korzystasz, jakie metody były najskuteczniejsze we wcześniejszej edukacji językowej, jak sama lub sam określasz swoją niepełnosprawność (te informacje pomogą ci przygotować się do zajęć oraz zachować odpowiednie zasady w kontaktach ze studentem).

2.4 Czy ma znaczenie to, w jaki sposób mówimy o niepełnosprawności?

TAK! To, jak posługujemy się językiem, kształtuje nasz sposób myślenia i postrzeganie rzeczywistości. To, jak nazywamy ludzi, jest pochodną tego, jak ich traktujemy. Jeśli użyjemy innych słów, może być to początkiem nowego podejścia do osób z niepełnosprawnościami.

Niepełnosprawność (disability) najczęściej kojarzy się nam z widoczną niepełnosprawnością, np. ruchu.

Jednak w kontakcie ze studentem ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi przekonamy się o różnorodności i wyjątkowości każdego studenta. Czym jest zatem różnorodność (diversity)? To zróżnicowane potrzeby, wielość adaptacji, sposobów uczenia się, postrzegania świata oraz uczestnictwa w procesie edukacyjnym.

Nasza współpraca z osobami z niepełnosprawnościami nauczy nas stopniowo traktować je jak ekspertów w dziedzinie własnego studiowania. Krok po kroku mity, stereotypy, uprzedzenia zastąpi nasze doświadczenie. Zmianę warto zacząć od zmiany nazewnictwa.

Zatem zamiast:

„inwalida”, „kaleka”, „kulawy”, „ślepy”, „głuchoniemy”, „karzeł”, „upośledzony”, „wariat”,

Mów i pisz:

„osoba z niepełnosprawnością, np. ruchową”, „osoba poruszająca się na wózku”, „osoba poruszająca się o kulach”, „osoba niewidoma”, „osoba niedowidząca”, „osoba niesłysząca”, „osoba Głucha”, „osoba słabosłysząca”, „osoba niskorosła”, „osoba w spektrum autyzmu”, „osoba w kryzysie zdrowia psychicznego”.

3. Co się zmienia, kiedy zaczynam pracę z osobami z niepełnosprawnościami?

Nauczycielka Mrs. V. „bends over backwards”, co po polsku znaczy „dwoi się i troi” – wygięta do tyłu dotyka palcem zeszytu uczennicy, dając jej pozytywny feedback.

Czy moja praca będzie podobna do sytuacji przedstawionej na rysunku nauczycielki? Czy będę musiała lub musiał „dwoić się i troić”?

Owszem, pojawią się dodatkowe działania i wyzwania, jednak są one korzystne dla każdego studenta w grupie. Jedyne co trzeba zrobić, to przemyśleć metody i przeorganizować własny styl pracy. Nasze kwalifikacje nadal są bardzo ważne, gdyż uczymy języków obcych.

Wszyscy mamy wykształcenie wyższe filologiczne, wiele dodatkowych kursów, szkoleń, jednak gdy rozpoczniemy zajęcia ze studentem ze szczególnymi potrzebami, do głosu dochodzą dodatkowe aspekty naszej pracy i niejednokrotnie potrzebne są adekwatne zmiany. Poniżej kilka z nich.

Dodatkowa współpraca z:

- Pełnomocnikiem Dyrektora SJO ds. Osób ze Szczególnymi Potrzebami,
- Działem Dostępności i Wsparcia Osób z Niepełnosprawnościami – bezpośrednio lub pośrednio.

Dodatkowe wsparcie na zajęciach mogą zapewniać:

- asystent edukacyjny,
- tłumacz polskiego języka migowego,
- osoba robiąca notatki,
- transliterator – osoba posługująca się fonogestami,
- symultaniczny przekaz tekstowy (Speech-to-text-reporter) dla studentów niedosłyszących, kiedy za pomocą specjalnego oprogramowania mowa zamieniana jest na tekst,
- pies przewodnik.

Do tej pory w zajęciach SJO brali udział asystenci edukacyjni osób ze szczególnymi potrzebami oraz pies przewodnik.

Nowoczesna infrastruktura dydaktyczna i technologie wspomagające

Podczas lektoratów specjalistycznych będą wykorzystywane najnowsze środki dydaktyczne i technologie wspomagające: nowoczesne sale, tablice interaktywne, podręczniki multimedialne, powiększalniki, oprogramowania udźwiękowiające. To, co może się znaleźć wśród osobistego sprzętu studentów, zostanie przedstawione w dalszej części, przy omawianiu szczególnych potrzeb.

Organizacja zajęć online lub w formie hybrydowej

W uzasadnionych przypadkach indywidualne zajęcia mogą być prowadzone w formie zdalnej lub łączonej (hybrydowej), np. w przypadku hospitalizacji studenta. Na zajęciach w formie zdalnej wykorzystywano na naszej Uczelni wiele narzędzi internetowych. Jednym z nich był ZOOM. Okazało się, że to narzędzie świetnie sprawdza się w nauce języków obcych, a dodatkowo pozwala łatwo dostosować zajęcia dla osób z niepełnosprawnościami.

ZOOM daje możliwość wprowadzenia zmian ustawień w głównym profilu, dzięki czemu na zajęciach generowały się napisy na żywo. Ta opcja była bardzo pożądana przez osoby z niedosłuchem. Dodatkowo ZOOM pozwala na odwrócenie lustrzanego odbicia ekranu, co pozwala lektorowi widzieć się tak, jak widzą go studenci. Dzięki temu można było uniknąć na przykład rażącego światła. ZOOM umożliwia dzielenie się ekranem, wybór czystej tablicy, a na niej stosowanie różnych czcionek, linii, kolorów. Praca na ćwiczeniach z wypełnianiem luk jest również lubiana przez studentów. Lektor ma możliwość dzielenia się ekranem i uzupełniania luk razem ze studentem lub stosowania różnego rodzaju adnotacji. Jeśli chodzi o pracę w grupach, to tu sprawdza się dzielenie studentów na pokoje.

Innym popularnym narzędziem stosowanym w pracy zdalnej przez wielu lektorów jest MS Teams. Tu dodatkowym atutem jest kalendarz, w którym planujemy zajęcia, a materiały mogą być zamieszczane zarówno przez lektorów, jak i studentów. MS Teams również pozwala na dzielenie się ekranem, używanie czatu czy napisów na żywo w jednym z sześciu dostępnych języków.

Wiele wydawnictw, zwłaszcza językowych, dostosowało podręczniki do pracy zdalnej. Stąd wielką korzyścią, nie tylko w pracy zdalnej, ale również w nauczaniu hybrydowym, są podręczniki interaktywne, pozwalające na korzystanie z transkrypcji czy po prostu generujące

odpowiedzi do zadań. Studenci nawet podczas zajęć stacjonarnych mogą korzystać z tekstu wyświetlanego przy pomocy rzutnika. Ułatwia to odnalezienie odpowiednich stron i prawidłowych zadań.

Organizacja zajęć z języka obcego dla osób z niepełnosprawnościami wymaga dodatkowego zaangażowania od lektorów. Jest to jednak wyzwanie dające mnóstwo satysfakcji, które pozwala odkryć **nowy wymiar pracy ze studentem ze szczególnymi potrzebami**.

Kim jest nasz student?

Często mamy jakieś skojarzenia z daną grupą niepełnosprawności. Warto te skojarzenia zweryfikować. Przeprowadzić odpowiednią ocenę potrzeb, adekwatną do rodzaju niepełnosprawności oraz dostosować swoje zajęcia do konkretnej osoby.

3.1 Studenci z niepełnosprawnością ruchu

Charakterystyka

Wśród studentów z niepełnosprawnością ruchu są osoby korzystające z różnego rodzaju sprzętu, np. wózków, kul, balkoników, ortez.

Osoby z niepełnosprawnością ruchu mogą też nie korzystać z żadnego sprzętu. Wówczas ich niepełnosprawność **nie będzie widoczna**. Dotyczy to przede wszystkim osób z różnego rodzaju zaburzeniami układu kostno-stawowego (np. gościec, schorzenia reumatyczne) czy niepełnosprawnością pochodzenia rdzeniowego (np. stwardnienie rozsiane – SM).

Do osób z niepełnosprawnością ruchu należą także osoby niskorosłe. Często osoby z niepełnosprawnością ruchu czują się lepiej lub gorzej, w zależności od różnych czynników: przyjmowanych leków, pory roku, pogody. Oznacza to, że również ich sprawność i szczególne potrzeby zmieniają się.

Dlaczego zaczynamy od studentów z niepełnosprawnością ruchową? Gdy mówimy o niepełnosprawności, często naszym pierwszym skojarzeniem jest osoba poruszająca się na wózku. Wiele osób wie o podstawowych architektonicznych dostosowaniach, ale czy myślimy, że wystarczy zapewnić podjazd i windę? Czy oznacza to pełny dostęp do edukacji? Otóż NIE. Pełny dostęp do edukacji to dostęp do budynków, ale również dostęp do nauki i dostęp do zajęć.

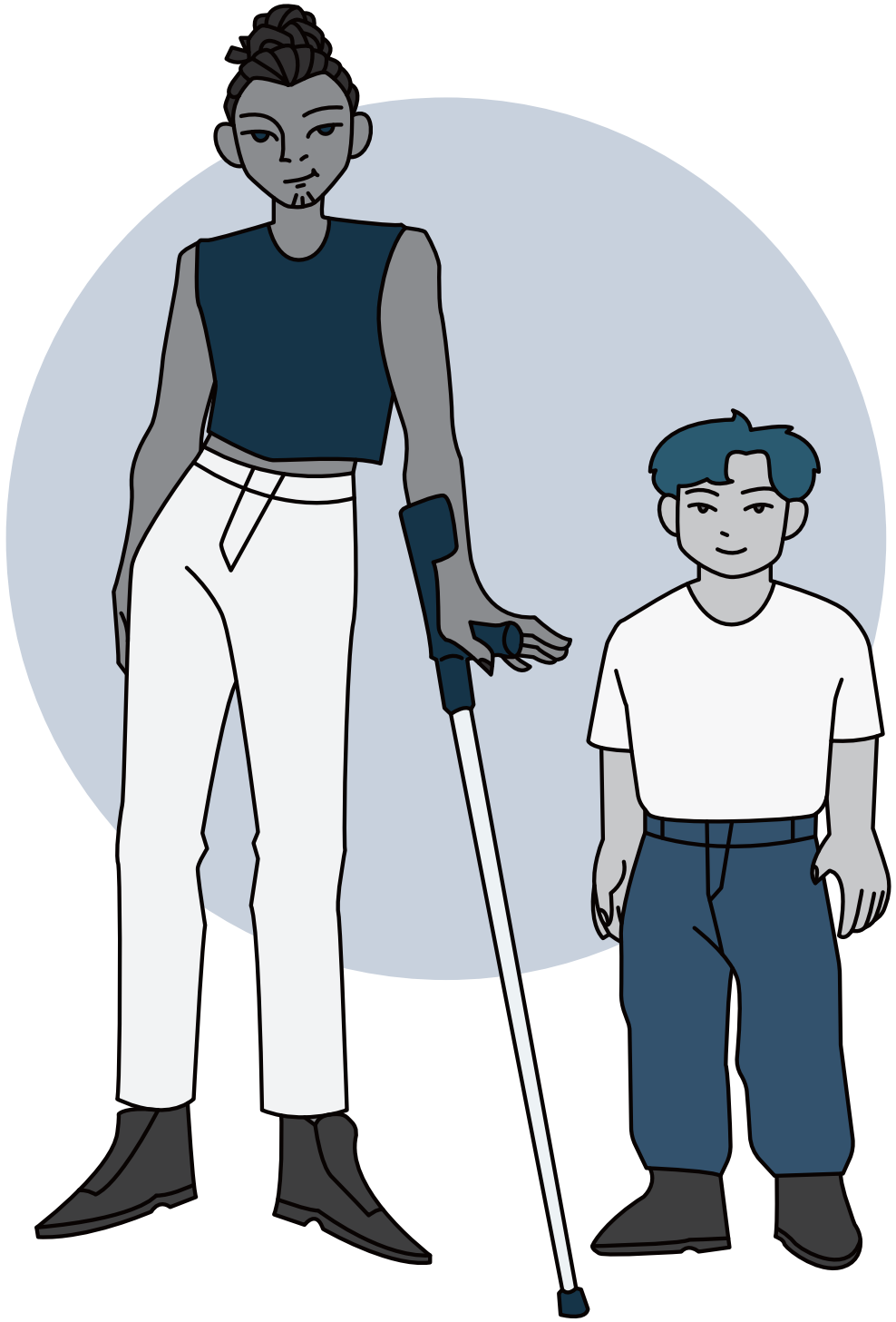
Dostęp do budynków

Dostęp do budynków to pierwszy krok: parkingi, podjazdy, windy, toalety dla osób z niepełnosprawnościami. Są to działania leżące po stronie władz Uczelni, działu technicznego, koordynatora dostępności i Działu Dostępności i Wsparcia Osób z Niepełnosprawnościami. To jest również zadanie dla osób tworzących plany zajęć – ułożyć je tak, aby zajęcia odbywały się w dostępnym budynku.

Po stronie lektorów leży zapewnienie możliwości aktywnego udziału w zajęciach oraz dostosowanie metodyki nauczania języków obcych do szczególnych potrzeb studentów, na równych prawach, bez obniżania poprzeczki wymagań.

Dostęp do nauki to:

- **dostępna sala** – sala wykładowa, ćwiczeniowa, laboratoryjna, w której prowadzone są zajęcia językowe, musi być dostępna. Przy przenoszeniu zajęć sprawdzimy, czy sala zastępcza jest również dostępna;
- **miejsce w sali** – sprawdź, czy student może swobodnie poruszać się między ławkami, czy może podjechać do tablicy, czy ma komfortowe miejsce do pracy;
- **asysta** – niektóre osoby nie mogą w pełni poruszać swoimi dłońmi, nadgarstkami czy ramionami – w tej sytuacji będą potrzebowały podczas takich zadań więcej czasu lub asysty. Sporadyczna pomoc nauczyciela lub kolegów z grupy jest mile widziana. Jeśli zajęcia odbywają się regularnie, student

potrzebuje wsparcia asystenta dydaktycznego, np. osoby sporządzającej notatki;

- **SOLE** – student organizuje sobie własne środowisko studiowania, tzw. **Self Organised Learning Environment**: jest to osobisty sprzęt, tzw. technologie wspierające: laptop, specjalna klawiatura (np. dla osób jednoręcznych), nakładki, myszy o odmiennej budowie: np. Trackball, Bigtrack bezprzewodowy;
- **nagrywanie zajęć** – podczas zajęć pomocny jest tradycyjny dyktafon lub dyktafon włączający się na głos, przypominający USB. Pozwól studentowi z niego korzystać.
- Regulamin adaptacji materiałów dydaktycznych dla osób z niepełnosprawnością wzroku oraz informacje o usłudze dostosowania materiałów edukacyjnych do form dostępnych w postaci jednorazowej lub cyklicznej usługi znajdziemy na stronie DDO (<https://ddo.pwr.edu.pl/do-pobrania>).

PAMIĘTAJ!

Uwzględnij dodatkowy czas dla studenta na:

- **dotarcie z innych zajęć,**
 - **przerwy w trakcie zajęć,**
 - **zajęcia usprawniające,**
 - **trudności z koncentracją,**
 - **konieczność przyjęcia leków,**
 - **potrzebę wypoczynku,**
 - **dotarcie do toalety dla osób z niepełnosprawnościami.**
-

Metodyka prowadzenia lektoratów

Jeśli studentowi zostanie zapewnione miejsce w sali, może swobodnie pracować, zabierać głos, podjeżdżać do tablicy oraz ma zapewnione dostępne materiały dydaktyczne, wówczas jest w stanie w pełni uczestniczyć w zajęciach. Innymi słowy, jeśli student ma zapewniony dostęp do budynków i dostęp do nauki, to jego szanse edukacyjne są wyrównane.

Jednak sytuacja się zmienia, gdy studenci mają niesprawne ręce lub zaburzoną mowę.

W przypadku nauki języka obcego sam „input” – umiejętności receptywne – słuchanie i czytanie – może nie wystarczyć. Należy zastanowić się, jak w takiej sytuacji wygenerować „output” – umiejętności produktywne, czyli jak dostosować czynności związane z pisaniem i mówieniem.

Studentowi, który ma niepełnosprawność wpływającą na motorykę małą, np. problemy z pisaniem, możesz przedstawić poniższy katalog form wsparcia, a następnie wspólnie ustalić, które z nich są adekwatne do jego potrzeb:

- dłuższy czas na pisanie (do 50%),
- możliwość nagrywania treści zajęć,
- pisanie na laptopie,
- użycie dostosowanej klawiatury,
- wykorzystanie możliwości zapisu treści przez asystenta dydaktycznego,
- odpowiedź ustna.

W przypadku testów, zaliczeń, kartkówek, egzaminów:

- w przypadku pracy pisemnej – więcej miejsca na kartce, linijki, szerszy odstęp między linijkami,
- możliwość zastąpienia sprawdzianów pisemnych sprawdzianami ustnymi,

- prezentacja wiedzy i kompetencji studenta w ustalonej formie – pisemnej bądź ustnej,
- możliwość wypożyczenia sprzętu na egzamin, we współpracy z DDO.

W przypadku prowadzenia zajęć online:

- wybierz odpowiednie narzędzia, np. Microsoft Teams, Google Meet, ZOOM (dodatkowo uwzględniając sprawność rąk, w porozumieniu ze studentem czas na odpowiedzi może być wydłużony),
- dostosuj tempo pracy,
- zapisuj to, co mówisz,
- uruchom napisy,
- zalecana jest praca w grupach, w parach, wówczas notatki mogą być robione przez osobę niemającą trudności wpływających na motorykę małą.

Jeśli student ma problem z mówieniem:

mowa, wolniejsza, niewyraźna:

- zapewnij studentowi odpowiednio dłuższy czas na wypowiedź,
- nie dopowiadać, nie popędzaj, daj czas na skupienie myśli i wypowiedź,
- w pracy online – daj dłuższy czas na wypowiedź, stosuj indywidualny przekaz.

bardzo niezrozumiała mowa:

- zamień formę ustną na pisemną,
- pozwól na korzystanie z laptopa wyposażonego w odpowiednie aplikacje,
- poznaj alternatywne metody komunikacji.

Jeśli student nie może ani pisać, ani mówić:

- ustal alternatywną metodę komunikacji,
- skorzystaj z asystenta dydaktycznego (respeaker) lub syntezy mowy,
- pozwól na skorzystanie z urządzenia SmartNav, zapewniającego nawigację po komputerze.

Case study:

Patrycja ma niepełnosprawność pochodzenia mózgowego (Dziecięce Porażenie Mózgowe), porusza się na wózku, może przesiąść się na krzesło, ale nie może sama sporządzać notatek. Jej mowa jest trochę spowolniona. Studentka jest bardzo ambitna.

Przykładowe rozwiązanie:

Podczas rozmowy ze studentką można dopytać o szczegóły, jednak w tym konkretnym przypadku dostosowano salę tak, aby osoba mogła swobodnie wybrać swoje miejsce oraz przesiąść się na krzesło. Jeśli studentka zgłosiła taką chęć, należy dać jej możliwość usiąść na krzesło, ale uzgodnić wcześniej kwestię odstawiania wózka czy podstawiania krzesła. Zastosowano wsparcie asystenta edukacyjnego, który wykonywał notatki dla studentki. Nie zawsze musi to być oficjalna asysta, często wystarczy współpraca wykładowcy z kolegami studentki lub studenta. Można zadbać o to, aby chętna osoba z grupy przygotowywała notatki. Korzystne będzie też udostępnienie materiałów przez lektora. Dodatkowo pomoże to studentom przygotować się do zajęć. Ze względu na spowolnioną mowę, studentka miała możliwość wypowiedzenia się w przyjaznej atmosferze, bez przerywania, dopowiadania i kończenia za nią wypowiedzi. W analogicznej sytuacji możemy zapytać osobę, czy

będzie odpowiadać ustnie, czy woli przygotowywać odpowiedzi w formie pisemnej. Wówczas warto, aby pytania były znane na początku zajęć. Istnieje także możliwość, aby asystent był głosem studentki i odczytywał sporządzone przez nią notatki, odpowiedzi itp.

Wskazówki:

- **uzgodnij sposób udziału w zajęciach, przedstaw katalog możliwości,**
 - **sprawdź, co stworzy komfort podczas zajęć,**
 - **informuj o tym, co będzie na zajęciach,**
 - **rozważ wprowadzenie oceniania opisowego jako dobrej praktyki,**
 - **wprowadź wizualizację omawianych treści,**
 - **rozważ wprowadzenie elementów LARP (live-action role-playing), odgrywania ról, naśladowania, grywalizacji,**
 - **wprowadź ćwiczenia mnemotechniczne.**
-

3.2 Studenci z niepełnosprawnością wzroku

Charakterystyka

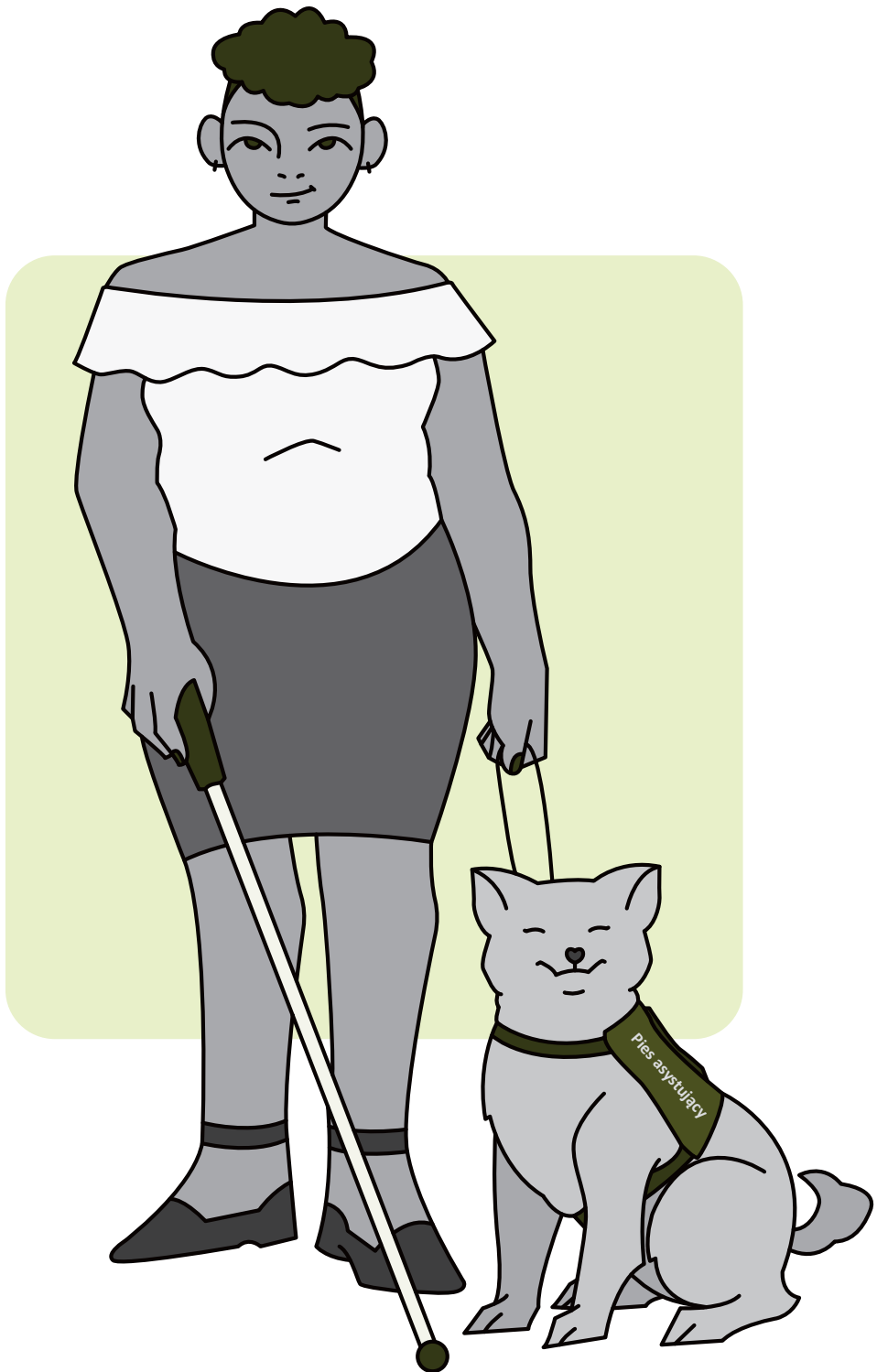
Wśród studentów z niepełnosprawnością wzroku są osoby niewidome i niedowidzące. Wśród osób niewidomych możemy wyróżnić osoby ociemniałe, które utraciły wzrok po 5 roku życia. Studenci niewidomi będą wykorzystywać na zajęciach głównie techniki bezwzrokowe oraz

słuchowo-dotykowe. Niektórzy będą poruszać się za pomocą białej laski, psa przewodnika, inni z udziałem asystenta edukacyjnego. W nauce wykorzystywać będą alfabet Braille'a lub oprogramowanie udźwiękawiające.

Osoby niedowidzące to grupa bardzo różnorodna. Studenci z krótkowzrocznością, dalekowzrocznością czy astygmatyzmem z korekcją zapewnioną okularami lub soczewkami będą najczęściej radzić sobie samodzielnie. Jednak inne choroby oczu mogą mieć znaczące konsekwencje dla uczestnictwa w naszych zajęciach. Jaskra, zaćma, zwyrodnienie plamki żółtej, retinopatie powodują: rozmycie obrazu, widzenie lunetowe, plamy, zaburzenia widzenia centralnego lub obwodowego. W tej grupie zaobserwujemy znaczne różnice pod względem możliwości widzenia. Znaczenie może mieć dodatkowe oświetlenie, kontrast, technologie wspomagające, z jakich studenci będą korzystać.

Co daje nam ta wiedza? To wskazówka:

- podpowiadająca sposób, w jaki będą funkcjonować studenci: bezwzrokowy czy z wykorzystaniem wzroku?
- pozwalająca dobrać optymalne metody pracy, czytania i pisania (np. wzrokową, dotykową, alfabetem Braille'a czy łączoną – warto zapytać studenta, jakie metody są dla niego najlepsze i jakiego rodzaju adaptacje stosował do tej pory).

Dostęp do budynków

W kontekście tej grupy studentów znaczenie będzie miał także dostęp do budynków, który polega na zapoznaniu się z budynkami Uczelni, aby wiedzieć, gdzie odbywają się zajęcia. Może to być trening orientacji w przestrzeni. Ścieżki wewnątrz i na zewnątrz budynków Uczelni, kontrastowe oznaczenia schodów, infokioski w budynkach, tablice przed budynkami, nawigacje, windy mówiące, oznakowane w alfabecie Braille'a numery sal i poręczce wspomagają sprawne poruszanie się. Te dostosowania leżą w gestii innych jednostek Uczelni, jednak warto pamiętać, że zanim student pojawi się na naszych zajęciach na równych prawach z innymi studentami, musi zapoznać się z budynkami Uczelni i ich otoczeniem, aby bezpiecznie dotrzeć na nasze zajęcia, a następnie bezpiecznie poczuć się w sali, w której prowadzone są zajęcia.

Dostęp do nauki

Gdy student pojawi się już na zajęciach, należy zapewnić mu dostęp do nauki, za który odpowiedzialność leży po stronie lektorów.

W związku z tym:

- zapewnij dostęp do sali: odpowiednie miejsca w sali, również swobodne poruszanie się w trakcie zajęć,
- informuj o zmianach w sali,
- akceptuj urządzenia nagrywające, notujące (np. notatnik BrailleSense) czy inny sprzęt studenta (SOLE),
- akceptuj asystenta dydaktycznego, robiącego notatki,
- akceptuj psa przewodnika.

Metodyka prowadzenia lektoratu

W przypadku tej grupy studentów, biorąc pod uwagę słuchanie i mówienie, można z sukcesem prowadzić zajęcia indywidualne. Zajęcia obejmujące mówienie można prowadzić standardowymi metodami, analogicznie jak dla studentów widzących: organizować

dialogi, rozmowy w grupach, wypowiedzi na dłuższy temat itd.

W odniesieniu do zajęć obejmujących słuchanie pamiętaj, że studenci mogą słuchać i odpowiadać ustnie, jednak treść pytań powinna być dla nich dostępna. **Dlatego dla studentów niewidomych przygotuj:**

- arkusze z pytaniami do ćwiczeń ze słuchania i odpowiedziami w alfabecie Braille'a: na jednej kartce przygotuj arkusze z pytaniami i odpowiedziami do wyboru, a student na pustej kartce, przy użyciu swojej maszyny brajlowskiej, może udzielić odpowiedzi na pytania. Jeśli student używa notatnika brajlowskiego, może odczytać odpowiedzi albo przekazać je w formie pliku tekstowego;
- plik tekstowy na komputerze: możesz poprosić, by student odczytał odpowiedzi i wskazał tę, która jest jego zdaniem poprawna (student zaznacza odpowiedź w pliku tekstowym).

Dla studentów niedowidzących przygotuj:

- treść pytań, ćwiczeń w formie pisemnej, powiększonym drukiem: wielkość czcionki, powiększenia najlepiej uzgodnij ze studentem.

Zalecenia dla materiałów w druku powiększonym:

- wielkość 14-18 pkt,
- interlinia 1,5,
- tekst wyrównany do lewej,
- papier matowy, biały, ze zwiększoną nieprzezroczystością,
- czcionka bezszeryfowa, czyli bez ozdobników, np. Arial, Tahoma, Verdana, APHont – opracowana przez The American PrintingHouse for the Blind (APH).

Jak zorganizować PISANIE?

Dla osób niewidomych:

- dłuższe prace, e-maile itd. studenci mogą pisać w brajlu lub na komputerze,
- odczytaj lub wydrukuj polecenia: w brajlu albo na komputerze,
- jeśli wypowiedź pisana jest na komputerze lub notatniku brajlowskim, to student może ją wyeksportować do pliku tekstowego i przekazać nauczycielowi. Jeśli pisze na maszynie brajlowskiej, to musi odczytać odpowiedź nauczycielowi, chyba że nauczyciel zna brajla lub druk jest w brajlu i czarnodruku jednocześnie.

Dla osób niedowidzących:

- tekst pytań, poleceń udostępniij, używając powiększonego druku. Studenci odpowiedzi mogą zapisywać w zeszytach dużego formatu, dużymi literami albo na komputerze. Mogą też stosować oprogramowanie czytające lub powiększające (Jaws, Ivona, Supernova, Window Eyes, SuperNova reader magnifier).

Jak zorganizować CZYTANIE?

Dla osób niewidomych:

- teksty przeznaczone do czytania powinny być udostępnione w brajlu albo na komputerze w formacie txt, najlepiej bez żadnej grafiki. Jeśli w tekście pojawiają się grafiki, obrazy zawsze powinny być opisane, np. tekstem alternatywnym.

Dla osób niedowidzących:

- teksty przeznaczone do czytania powinny być udostępnione na komputerze w formie txt, najlepiej bez żadnej grafiki. Jeśli w tekście pojawiają się grafiki, obrazy zawsze powinny być opisane, np. tekstem alternatywnym.

Osobną kwestię stanowią ćwiczenia z gramatyki, które mogą być wykonane przez studentów w brajlu albo na komputerze. Pamiętaj jednak, że:

- w brajlu nie ma możliwości wpisania odpowiedzi w „wykropkowaną lukę” – odpowiedzi muszą pojawić się całymi zdaniami, na osobnej kartce, albo student musi przepisać całe zdanie, uwzględniając odpowiedź,
- na komputerze studenci mogą wstawić odpowiedzi w daną „wykropkowaną lukę”, ale dokument powinien być przygotowany w formacie dostępnym, np. txt lub docx,
- niektórzy słabowidzący studenci poradzą sobie z ćwiczeniami polegającymi na uzupełnieniu „wykropkowanych luk” na kartce, ale dokument muszą mieć udostępniony w druku powiększonym, adekwatnie do swoich potrzeb.

Wskazówki:

- zawsze zwracaj się do studenta lub studentki, wymieniając jego lub jej imię,
- pamiętaj, że student niewidomy czy niedowidzący potrzebuje więcej czasu na wykonanie zadania,
- pamiętaj, że w przypadku studentów niewidomych czy niedowidzących można w trakcie zajęć wykorzystać ich dobrą pamięć słuchową,
- staraj się unikać nieprecyzyjnych określeń, typu: „teraz ty”, „połóż tam”, „proszę”, oraz gestykulowania bez mówienia,
- opisz wszystko, co jest wyświetlane w trakcie zajęć, np. grafy, wykresy, zdjęcia,
- pokazuj tylko filmy z audiodeskrypcją,
- do ilustracji przygotuj opisy alternatywne,

- pozwalaj na pracę w parach, w zespołach,
 - w miarę możliwości zapoznaj się z alfabetem Braille'a – można np. zrobić oznaczenia, np. Bingo, inne gry językowe,
 - używaj drukarki czarnodruk / brajl do dodatkowych ćwiczeń (wówczas nauczyciel kontroluje tekst),
 - rozważ wprowadzenie audiobooków,
 - stosuj wypukłe mapy oraz podręczniki i inne materiały w brajlu, wersji elektronicznej lub na płytach CD. Zaadaptowane materiały oraz wszelkie działania związane z dostępnością materiałów dydaktycznych koordynuje Zespół ds. Technologii Asystujących i Adaptacji Materiałów Dydaktycznych (<https://ddo.pwr.edu.pl/kontakt/zespol-ds-technologii-asystujacych-i-adaptacji-materialow-dydaktycznych>) w Laboratorium Technologii Asystujących.
-

Laboratorium Technologii Asystujących

Bibliotech, budynek D-21,

Plac Grunwaldzki 11, sala 005 (parter)

Telefon kontaktowy: 71 320 36 49

<https://ddo.pwr.edu.pl/dla-studentow/adaptacja-materialow>

3.3 Studenci z niepełnosprawnością słuchu

Charakterystyka

Studenci z niepełnosprawnością słuchu to bardzo różnorodna grupa. Ze względu na sposób komunikacji – odmienny od grupy osób słyszących – wymagają oni stosowania adekwatnego wsparcia. Niektórzy studenci porozumiewają się polskim językiem migowym, który jest ich naturalnym językiem. inni znają system językowo-migowy.

Zróźnicowanie osób z niepełnosprawnością słuchu przejawia się też tym, że mogą nie korzystać z żadnych urządzeń wspomagających słuch, ale też mogą mieć aparat lub aparaty słuchowe czy nosić implant lub implanty słuchowe. Należy pamiętać, że urządzenia te nie przywracają słuchu (ubytok słuchu pozostaje ten sam). Wzmacniają one dźwięki dochodzące do ucha odbiorcy, co w połączeniu z odpowiednią akustyką, zastosowaniem pętli indukcyjnych lub systemów FM znacznie poprawia jakość uczestnictwa w zajęciach dydaktycznych oraz komunikacji w środowisku akademickim.

Warto zapytać samą osobę z niepełnosprawnością słuchu, jak określa swoją niepełnosprawność. Mogą to być osoby mówiące o sobie „głucha / Głuchy” (pisane dużą literą) – definiujące się jako mniejszość kulturowa posługująca się polskim językiem migowym (PJM), mająca własną tożsamość, poezję, sztukę, humor, media społecznościowe – nieczujące się osobami z niepełnosprawnościami. Inne osoby określają się jako niesłyszący, co w przeciwieństwie do osób kulturowo Głuchych może oznaczać określenie pejoratywne ze względu na „nie” będące częścią słowa „niesłyszący”. Z kolei niesłyszący mogą nie akceptować określenia „głuchy”, uważając je za negatywne. Dlatego najlepiej zapytać studenta: jak Pani lub Pan określa swoją niepełnosprawność. Jednak z pewnością obie grupy nie będą akceptować słowa „głuchoniemi”. Znak migowy „głuchy” polega na dotknięciu ucha i miejsca na brodzie pod ustami, co znaczy dokładnie „Głuchy” lub „niesłyszący”, a nie osoba „niesłysząca i niemówiąca”. Osoby niesłyszące i Głuche mają swój język: polski język migowy.

Język ten otrzymał oficjalnie status języka społeczności głuchych 1 kwietnia 2012 roku. Na mocy Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się z dnia 19 sierpnia 2011 r. (Dz. U. z 2023 r. poz. 20 t.j.) osoby głuche w Polsce mogą deklarować polski język migowy jako wybraną przez siebie formę komunikowania się. Polski język migowy to naturalny język społeczności Głuchych,

wizualno-przestrzenny, który posiada własną gramatykę, morfologię i fleksję.

Z kolei system językowo-migowy to sztucznie stworzona odmiana języka migowego, w której znaki migowe są wykorzystywane zgodnie z zasadami gramatyki i fonetyki języka polskiego z końcówkami fleksyjnymi. Za pomocą znaków migowych można przedstawić wypowiedź dźwiękową w języku polskim. Wygląda to tak, że nadawca mówi po polsku i jednocześnie miga znaki zgodne z przekazem mówionym. Jest to odmienne od przekazu w naturalnym języku migowym, w którym wykorzystywane są przestrzeń, gesty, mimika. W naturalnym języku migowym (PJM) nie można mówić i migać równocześnie, bo mowa opóźnia przekaz migowy.

Mówiąc o studentach z niepełnosprawnością słuchu, możemy zatem wyróżnić osoby niesłyszące, w odbiorze treści opierające się na metodach wzrokowych, potrzebujące tłumaczenia na język migowy oraz osoby słabosłyszące z odmiennym stopniem ubytku słuchu, które noszą aparaty słuchowe bądź implanty ślimakowe, często odczytujące mowę z ust i posługujące się wieloma metodami słuchowymi, ale również wzrokowymi.

Na Politechnice Wrocławskiej do tej pory nie studiowały osoby posługujące się językiem migowym. Mamy jednocześnie wiele osób słabosłyszących, korzystających z aparatów słuchowych oraz implantów ślimakowych.

Dostęp do budynków

Dla obu tych grup znaczenie będzie miał dostęp do budynków. Infokioski zamieszczane przed budynkami lub w budynkach Uczelni powinny zawierać informacje dla osób niesłyszących, np. nagrania w PJM (vlogi). W pomieszczeniach Uczelni powinny być zainstalowane alarmy świetlne, migające, informujące o potencjalnym zagrożeniu. Dobrą praktyką są pętle indukcyjne w salach

wykładowych i ćwiczeniowych oraz specjalne oznaczenia dotyczące ich instalacji. Na naszej Uczelni można wypożyczyć przenośną pętlę indukcyjną lub system FM. Natomiast jeśli uczelnia nie dysponuje tłumaczem polskiego języka migowego, warto zadbać o usługę tłumaczenia online.

Rys. 1 Piktogram informujący o lokalizacji w danym miejscu pętli indukcyjnej

Rys. 2 Piktogram informujący o możliwości skorzystania w danym miejscu z usługi tłumaczenia na język migowy

Dostęp do nauki

Dostępne sale to sale wyposażone w pętle indukcyjne, co oznacza, że studenci mogą po odpowiednim przełączeniu aparatu słuchowego na cewkę indukcyjną (T) odbierać dźwięki lepszej jakości. Podobnie działają przenośne pętle indukcyjne. Niektórzy studenci będą potrzebowali dodatkowego wzmocnienia dźwięków mowy za pomocą systemu FM. Prowadzący zajęcia otrzymuje nadajnik z mikrofonem,

a student nakłada słuchawkę. Sygnał z mikrofonu jest emitowany drogą radiową i przesyłany bezpośrednio do słuchawki, dzięki czemu mowa prowadzącego jest wzmocniona. Przyjmijmy z akceptacją to urządzenie. Stanowi ono wsparcie indywidualne studenta i pomaga w komunikacji oraz lepszym zrozumieniu przekazywanych mu treści.

Miejsce w sali

Jako dobrą praktykę należy rozważyć wprowadzenie ustawienia stołów w sali w podkowę, w kształcie litery „U”, tak aby osoby biorące udział w zajęciach widziały swoje twarze. Warto ustalić zasadę kolejności wypowiedzi sygnalizowaną w odpowiedni sposób (talking stick). W pracy online osoba, która mówi, powinna zaznaczać wypowiedź swoim imieniem (Chat), w przeciwnym razie wypowiedź, która jest zapisywana za pomocą CC (napisów), zlewa się w jednolity tekst i wówczas nie wiadomo, kto jest autorem danej wypowiedzi, np. „Beata: Proszę odpowiedzieć na pytania 7 i 8 na stronie 25”.

Osoby jednouszne lub słyszające tylko na jedno ucho wybierają sobie miejsce w sali z uwzględnieniem swoich potrzeb. Jeśli osoba nie słyszy na ucho lewe, zajmuje miejsce pierwsze z lewej strony, aby nikt nie usiadł ze strony niesłyszającego ucha. Jeśli taka osoba słyszy prawidłowo na drugie ucho, może wówczas w pełni korzystać z zajęć.

Wskazówki:

- 1) zadbaj o widoczność twarzy, zachowaj naturalną mimikę twarzy,
- 2) stój tak, aby za tobą nie było źródła światła – nie stawaj na tle okna, pod słońce (online – nie siadaj na tle okna),
- 3) staraj się utrzymywać kontakt wzrokowy ze studentem,
- 4) nie mów, chodząc po sali,
- 5) bądź widoczny – nie zasłaniaj ust ręką, kartką (także obfity zarost czy żucie gumy może zniekształcać odbiór treści),
- 6) zaznacz początek swojej wypowiedzi – jeśli student na ciebie nie patrzy, pomachaj ręką, „mrugnij” światłem; jeśli niesłyszący jest w pobliżu, możesz lekko dotknąć jego ręki na rozpoczęcie zajęć lub wypowiedzi; ustal znak, np. „Uwaga”,
- 7) nie mów, kiedy piszesz na tablicy – gdy mówisz, dbaj o to, by studenci widzieli twoją twarz,
- 8) mów wyraźnie, głosem o normalnym natężeniu – nie krzycz!
- 9) mów w naturalnym tempie – nie zwalniasz, nie przejawiasz artykulacji!
- 10) dbaj o zgodność gestów i mimiki z treścią informacji,
- 11) mów całymi zdaniami,
- 12) polecenie wykonania jakiegoś zadania:
 - a) zapisz na tablicy,
 - b) zapisz na kartce,
 - c) bądź modelem, pokaż jak to zadanie wykonać (słownie lub w języku migowym),

- 13) podaj wcześniej informację o temacie wykładu, ćwiczeń (pomocne będą główne tezy, konspekt, bibliografia, słowa kluczowe); pozwoli to rozumieć tematykę zajęć i aktywnie w nich uczestniczyć,
- 14) stosuj przerwy, gdy przechodzisz do innego tematu,
- 15) dbaj o notatki na tablicy, szczególnie pomocne jest zapisanie tematu, głównych pojęć,
- 16) udostępniij studentowi materiały do zajęć odpowiednio wcześniej przed ich rozpoczęciem,
- 17) dbaj o odpowiednie tempo zajęć i rób krótkie przerwy w ich trakcie – odczytywanie mowy z ruchu ust jest czynnością obciążającą zarówno pamięć, jak i uwagę studenta, a brak przerw w trakcie zajęć jest bardzo męczący dla tłumacza,
- 18) zapisuj różnymi kolorami treści i wizualizuj: za pomocą alfabetu palcowego (fingerspelling), prezentacji, wykresów, ilustracji, zdjęć.

Wszystkie powyższe zalecenia mają znaczenie także w przypadku osób słabosłyszących i G/głuchych (niesłyszących). Dla nich wszystko, co jest wypowiedane, powinno zostać zobrazowane, wyświetlone. Podstawą pracy jest wizualizacja.

Praca z tłumaczem polskiego języka migowego (PJM)

W przypadku nieznamomości języka migowego przez lektora, najlepszym medium łączącym dwa światy jest tłumacz języka migowego. Wśród tłumaczy możemy spotkać osoby CODA (dzieci rodziców głuchych), SODA (rodzeństwo osób głuchych). Tłumacz powinien znać język zajęć przynajmniej na poziomie A2. Znajomość kontekstu tematycznego przez tłumacza jest gwarancją zapewnienia dostępu do treści zajęć. Tłumaczowi zapewnij wcześniej sylabus, materiały, dostęp do podręcznika.

Fot. 1 Zajęcia ze studentami niesłyszącymi z udziałem tłumaczy języka migowego (fot. Beata Gulati)

Fot. 2 Zajęcia ze studentami niesłyszącymi z udziałem tłumaczy języka migowego (fot. Beata Gulati)

Asysta

Osoby z niepełnosprawnością słuchu mogą potrzebować wsparcia wielu osób, w zależności od indywidualnych potrzeb. Osobom, dla których język migowy jest pierwszym językiem, na zajęciach powinniśmy zapewnić tłumacza PJM. Osoby słabosłyszące mogą potrzebować wsparcia osoby robiącej notatki (notetaker) lub osoby zamieniającej na tekst wszystko, co jest mówione podczas zajęć (speech-to-text reporter). W momencie kiedy student skupia się na wypowiedzi, nie może jednocześnie robić notatek. Asystent studenta słabosłyszącego może powtarzać treści mówione przez prowadzącego w stosownym tempie, w sposób odpowiedni do odczytywania mowy z ust (tzw. respeaker). Transliterator, to osoba która, za pomocą fonogestów pozwala zrozumieć osobie znającej ten sposób komunikacji wypowiedź ustną.

Pamiętaj, aby zwracać się bezpośrednio do studenta, a nie jego asystenta dydaktycznego (tłumacza PJM, transliteratora itp.).

Podczas wydarzeń i konferencji potrzebne są dla osób niesłyszących napisy (napisy zapewniają między innymi: dostepni.eu; widzialni.org). Student może też posiadać osobisty sprzęt: system FM, aparaty słuchowe, implanty ślimakowe, telefony ze specjalnym oprogramowaniem, zamieniającym mowę dźwiękową na tekst, ze słownikiem języka migowego.

Dostosuj, w zależności od indywidualnych potrzeb studenta, zaliczenia lub egzaminy. Wybierz wspólnie ze studentem najlepiej odpowiadającą mu formę, która może oznaczać:

- zmianę formy egzaminu z pisemnej na ustną z udziałem asystenta (tłumacza, transliteratora); w takiej sytuacji przygotuj zestaw pytań na piśmie,
- zmianę formy egzaminu z ustnej na pisemną; w takiej sytuacji polecenia zapisz w sposób jasny, prosty.

Metodyka prowadzenia lektoratów

Pisanie – zalecenia:

- twórz teksty na miarę możliwości językowych, opisujące zakres doświadczeń studentów i ich wiedzy, np. związane z ich kierunkiem studiów, sytuacją życiową,
- wprowadzaj zagadnienia stosowne do zainteresowań studentów,
- rozważ wprowadzenie Karty Samooceny Pisania, adaptacji Isaacsona – dzięki nim student może samodzielnie ocenić swój proces pisania: czy przygotował wcześniej plan, np. mapę myśli, uporządkował tekst w odpowiedniej kolejności, napisał tekst, przeczytał go i naniósł poprawki,
- rozważ wprowadzenie Strategii Wzmocnienia Wizualnego – Visual Input Enhancement, czyli narzędzia, które jest stosowane do pojedynczych zdań lub całego tekstu, w celu podkreślania nie tylko błędów, ale też poprawnych form językowych.

Mówienie – zalecenia:

- rozważ wprowadzenie Strategii Modyfikacji Nagrań Audio, która polega na dodatkowym odegraniu sceny nagranej studentowi, np. poprzez przeczytanie przez nauczyciela, wprowadzenie wcześniej dodatkowych dźwięków, istotnych dla nagrania, odegrania scenki z podziałem na role itp.,
- rozważ wykorzystanie International Phonetic Alphabet,
- rozważ wprowadzenie Fonogestów, polegających na uzupełnianiu wypowiedzi słownych gestami dłoni, w odpowiednich lokacjach, celem odróżniania głosek, które wyglądają podobnie podczas produkcji mowy,
- rozważ wprowadzenie metody weryfikacji wypowiedzi studentów w kontakcie z Native Speakers.

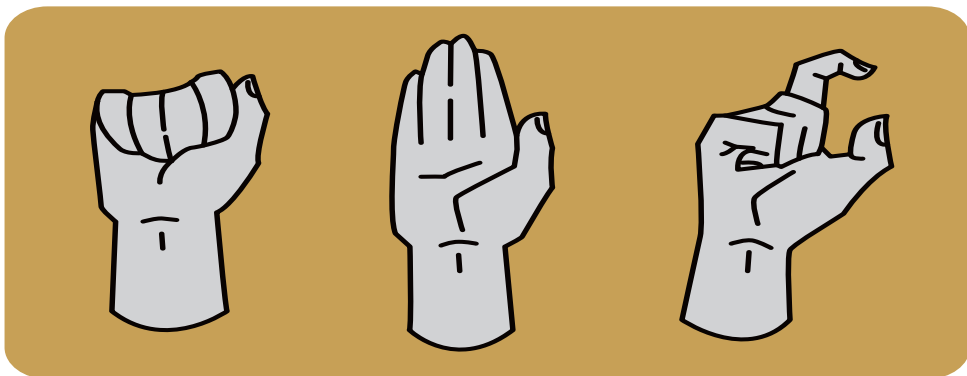
Słuchanie – zalecenia:

Pamiętaj: student „słucha oczami”

- pozwól studentowi korzystać z systemów FM oraz przenośnych pętli indukcyjnych,
- pamiętaj, że student nie może jednocześnie patrzeć na tekst (jego transkrypcję) i usta nauczyciela, dlatego daj czas na odczytywanie mowy z ust, patrzeć na tłumacza PJM,
- modyfikuj ćwiczenia z wykorzystaniem zapisu wypowiedzi z nagrań i filmów (tapescript),
- głośno odczytaj tekst, student może wówczas skupić się na odczytywaniu mowy z ust i naszej twarzy. W momencie kiedy włączamy nagranie, zakreślamy ten tekst na ekranie.

Czytanie – zalecenia:

- Strategia uprzedniej aktywacji wiedzy ogólnej polega na wprowadzeniu dodatkowych materiałów, aby uaktywnić lub uzupełnić wiedzę studenta, np. w postaci krótkiego filmiku, quizu lub nawet porozmawiania na temat danego zjawiska w L1- w polskim języku fonicznym lub polskim języku migowym,
- Strategia kąpielii czytelnicznej, np. poprzez przygotowywanie na każde zajęcia krótkich informacji dotyczących wydarzeń dnia,
- Strategia czytania tekstów o życiu osób Głuchych,
- Strategia słów kluczowych zamiast tłumaczenia całego tekstu, wybór słów kluczowych, potrzebnych do rozumienia tekstu. Zaczynamy np. od zadania, kiedy student dopasowuje zdjęcia do słów kluczy, następnie uzupełnia zdania poznanymi wyrazami,
- Poznanie chociażby samego alfabetu polskiego języka migowego można wykorzystać do zobrazowania – przeliterowania – nowego wyrazu, skrótów, wymowy, wyboru odpowiedzi, np. A,B,C,D, i wielu innych zadań.

3.4 Studenci z innymi niepełnosprawnościami lub szczególnymi potrzebami

Wśród studentów z niepełnosprawnościami mogą pojawić się osoby z tzw. niepełnosprawnościami ukrytymi, przewlekłe chore; np. z cukrzycą, z chorobami onkologicznymi, z hemofilią, z epilepsją. Warto zwrócić uwagę na ich indywidualne potrzeby oraz zapewnić dostęp do zajęć.

Osoby w spektrum autyzmu

Coraz częściej adekwatnych adaptacji potrzebuje grupa osób w spektrum autyzmu. Cechą wspólną osób w spektrum autyzmu pozostają trudności w nawiązywaniu i podtrzymywaniu interakcji społecznych oraz skłonności do nieelastycznych, powtarzalnych wzorców zachowań, czynności i zainteresowań, które występują w nadmiarze lub są nietypowe (atypowe, neuroatypowe) dla wieku danej osoby oraz uwarunkowań socjokulturowych.

Oprócz zaburzeń komunikacyjnych i interakcji społecznych, powtarzających się zachowań, obsesji związanych z nietypowymi zainteresowaniami na pierwszym miejscu wymienia się problemy sensoryczne i wyjątkową wyobraźnię.

Cechy charakterystyczne dla osób neuroatypowych:

- koncentracja na szczegółach,
- trudności w nawiązaniu kontaktu,
- prawdomówność, tzw. „szczerosc do bólu”, ignorowanie norm grzecznościowych,
- zachowania natrętne,
- dosłowny odbiór wypowiedzi,
- trudności w odczytywaniu emocji,
- wrażliwość na bodźce (również smak, dotyk, światło, dźwięki),
- u niektórych osób brak kontaktu wzrokowego (widzenie peryferyjne).

Potencjalne trudności:

- zrozumienie organizacji studiów,
- robienie notatek,
- trudności w interakcjach społecznych,
- chęć do samodzielnej pracy (czytaj: niechęć do współpracy z kimkolwiek w grupie),
- brak wsparcia, zrozumienia ze strony kolegów z grupy,
- niska samoocena.

Wskazówki:

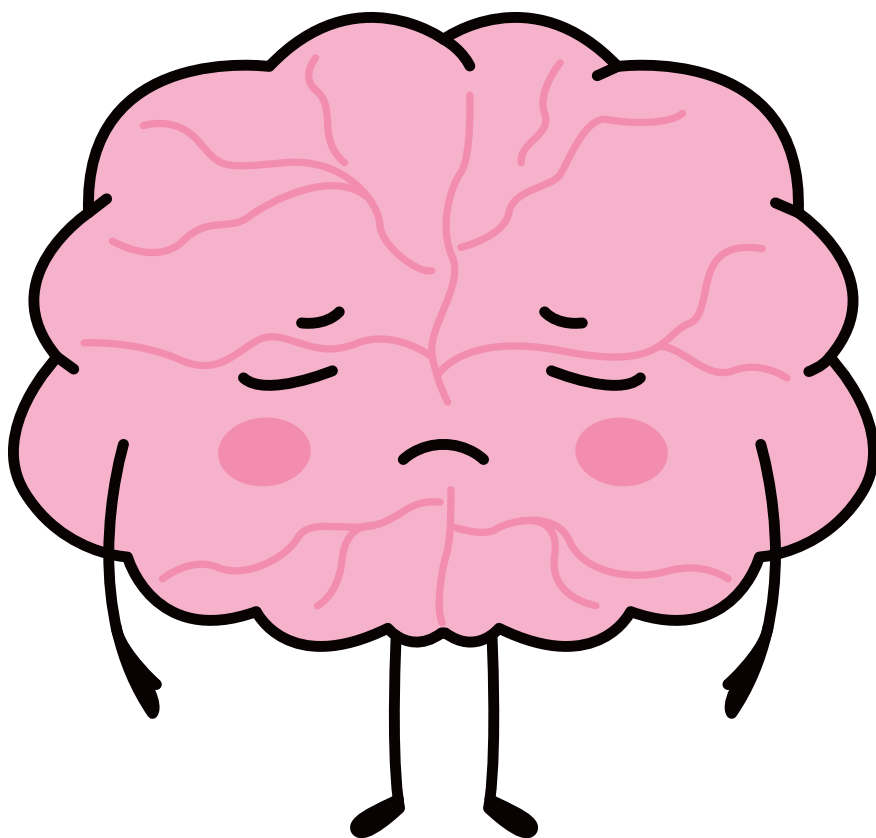
- 1) mów powoli, prostymi zdaniami,
- 2) sprawdzaj zrozumienie, a nie zapamiętanie,
- 3) daj więcej czasu na odpowiedź,
- 4) zapewnij kontakt z innymi, odpowiednio zarządzając grupą, zachęcając do sojusznictwa grupowego oraz wsparcia,
- 5) wykorzystaj intensywne zainteresowania jakimś tematem, tzw. „fiksacje”, aby przekazać użyteczne informacje,
- 6) wprowadzając nowe wyrazy, stosuj pomoce wizualne,
- 7) zadania dziel na mniejsze części i pokazuj ich kolejność podczas zajęć.

Osoby w kryzysie zdrowia psychicznego

Warto pamiętać, że całościowe zaburzenia rozwojowe, do których należy spektrum autyzmu, nie są zaliczane do chorób psychicznych. Natomiast wśród naszych studentów mogą znaleźć się osoby w kryzysie zdrowia psychicznego.

Identyfikacja i niwelowanie barier w nauce, model wsparcia

Może zdarzyć się, że zaobserwujesz na zajęciach studentów, których zachowanie cię zdziwi, zaniepokoi czy zastanowi. Musisz pamiętać, że może być ono skutkiem różnych sytuacji, zdarzeń lub kryzysu zdrowia psychicznego. Twoim zadaniem nie jest stawianie diagnozy. W tej części podręcznika chcemy zasygnalizować sytuacje, z którymi możesz spotkać się, prowadząc zajęcia.

U studentek lub studentów mogą występować:

- zaburzenia nastroju: depresje, manie,
- zaburzenia lękowe: lęk napadowy, fobie,
- zaburzenia psychotyczne: schizofrenia, psychozy.

Jakie są ogólne konsekwencje kryzysu zdrowia psychicznego dla procesu dydaktycznego i realizacji studiów?

Najczęstszymi skutkami mogą być:

- liczne nieobecności na skutek nasileń objawów choroby,
- zaburzenia koncentracji, pamięci,
- opóźnienia w realizacji zajęć powstałe w wyniku hospitalizacji,
- brak odpowiedniego poziomu motywacji, radzenia sobie ze stresem,
- trudności z organizacją pracy, określaniem celów i priorytetów,
- efekty uboczne przyjmowanych leków (np. osowienie, wolniejsze tempo pracy),
- trudności w pracy z grupą – strach przed wystąpieniami i wypowiedziami publicznymi.

Wskazówki

Jeżeli wiemy, że w grupie, z którą mamy zajęcia, jest osoba w kryzysie zdrowia psychicznego, warto posłużyć się poniższymi wskazówkami:

- 1) rozliczaj z wiedzy, nie z nieobecności na zajęciach, która – jak wiesz lub przypuszczasz – może być efektem złego stanu zdrowia,
- 2) pozwól na nagrywanie treści zajęć,
- 3) udostępnij prezentacje, materiały do zajęć z wyprzedzeniem, by student mógł przygotować się w celu polepszenia odbioru zajęć,
- 4) zapewnij dłuższy czas na przygotowanie prac zaliczeniowych, szczególnie obszernych prac pisemnych,

- 5) dziel zadania na mniejsze części,
- 6) zorganizuj pracę w mniejszej grupie,
- 7) nie narażaj na ekspozycję społeczną, nie zmuszaj do wystąpień, jeśli student zasygnalizuje, że boi się takiej formy odpowiedzi,
- 8) zarówno w trakcie zajęć, jak i w momencie zaobserwowania jakiejś niepokojącej reakcji (np. napadu paniki) zaproponuj przerwę,
- 9) wyraż zgodę na nadrobienie zaległości spowodowanych złym stanem zdrowia,
- 10) bądź elastyczny, co do ilości i tempa pracy, ale rozliczaj z wymaganego stanu wiedzy,
- 11) zapewnij sprawny kontakt elektroniczny,
- 12) dotrzymuj ustaleń poczynionych ze studentem, np. prezentacja tylko przed lektorem, prezentacja online, nagranie wystąpienia i pokazanie nagrania,
- 13) sprawdź wcześniej kontakt do poradni psychologicznej PWr, DDO.

Stosując powyższe zalecenia, pamiętaj, że Twoje podejście do studenta, studentów ma kluczową rolę. Dziel się swoją pasją. Pasja nauczyciela motywuje do pracy – krytyka rodzi obawę przed porażką i doprowadza do wycofywania się z działania. Dziel się wiedzą, inspiruj, twórz wspólnie ze studentami ze szczególnymi potrzebami, w tym osobami z niepełnosprawnościami, nową przestrzeń edukacyjną w ramach lektoratów języków obcych. Przyszłością jest projektowanie uniwersalne w edukacji. Wymiana doświadczeń lektorów oraz opracowanie dobrych praktyk to krok w kierunku przyszłości.

Gaston Bachelard powiedział: „**Istnieje szczególny rodzaj piękna, który rodzi się w języku, z języka i dla języka**”, nauczyciele języków obcych są zatem kreatorami piękna.

Bibliografia

1. Czerwińska, K. (2008). *Adaptacja Pomocy w Nauce Języków Obcych osób niewidomych i słabowidzących*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
2. Domagała-Zyśk, E., Moritz, N., Podlewska, A. (red.). (2021). *English as a Foreign Language for Deaf and Hard of Hearing Learners Teaching Strategies and Interventions*. London: Routledge.
3. Domagała-Zyśk, E. (2019). *Projektowanie uniwersalne w inkluzyjnej edukacji uczniów ze spektrum autyzmu. Strategie i rekomendacje*. W: A. Prokopiak (red.), *Osoby ze spektrum autyzmu w biegu życia*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
4. Domagała-Zyśk, E. (2017). *Zapisywanie symultaniczne – adekwatna forma wspierania edukacji, pracy oraz udziału w życiu społecznym i kulturalnym osób niesłyszących i słabosłyszących*. „Lubelski Rocznik Pedagogiczny”, 2, 105-114.
5. Domagała-Zyśk, E. (2016). *Napisy jako forma wspierania edukacji i funkcjonowania społecznego osób niesłyszących i słabosłyszących*. W: W. Otrębski, K. Maryniarczyk (red.). *Przepis na rehabilitację. Dzieci i młodzież z niepełnosprawnością*. Gdańsk: Harmonia Universalis.
6. Domagała-Zyśk, E. (2014). *Surdoglottodydaktyka. Lekcje i zajęcia językowe dla uczniów niesłyszących i słabosłyszących*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
7. Domagała-Zyśk, E. (2013). *Wielojęzyczni. Studenci niesłyszący i słabosłyszący w procesie uczenia się i nauczania języków obcych*. Lublin: Wydawnictwo KUL.

8. Gulati, B. (2020). Organizacja edukacji zdalnej dla studentów z niepełnosprawnościami – rekomendacje. W: E. Domagała-Zyśk (red.), *Zdalne uczenie się i nauczanie a specjalne potrzeby edukacyjne. Z doświadczeń pandemii Covid-19*. Lublin: Wydawnictwo Episteme.
9. Gulati, B. (2019). ESP-the natural step forward to improve the vocabulary skills of Deaf and hard of hearing postgraduate students. W: E. Jówko (red.), *Instytucjonalne Uwarunkowania Inkluzji Społecznej. Synergia działań*. Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UPH w Siedlcach, 43-53.
10. Gulati, B. (2016). Visualising as the most effective way to teach EFL to deaf and hard-of-hearing students. W: E. Domagała-Zyśk, H. Edit. (red.), *Kontra English English as Foreign Language for Deaf and Hard-of-Hearing Persons Challenges and Strategies*, Cambridge Scholars Publishing.
11. Gulati, B. (2015). International experience of teaching deaf and hard of hearing students at university level – a short review. W: T. Zacharuk (red.), *Student Niepełnosprawny. Szkice i Rozprawy*, z. 15(8), Siedlce: Wydawnictwo Naukowe UPH w Siedlcach, 151-159.
12. Gulati, B. (2013). Deaf Students and English – the art of teaching and learning. W: E. Domagała-Zyśk (red.), *English as a Foreign Language for deaf and hard of hearing persons in Europe*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
13. Podlewska, A. (2021). Bringing film to English as a foreign language for the deaf and hard of hearing class. W: E. Domagała-Zyśk, N. Moritz, A. Podlewska (red.), *English as a Foreign Language for Deaf and Hard of Hearing Learners Teaching Strategies and Interventions*, London: Routledge.

W ramach serii „Politechnika Nowych Szans” opracowaliśmy następujące podręczniki:

- 1) Dostępność dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami. Podręcznik wprowadzający
- 2) Prowadzenie zajęć dostępnych dla osób ze szczególnymi potrzebami. Podręcznik dobrych praktyk dla kadry dydaktycznej
- 3) Dostępna biblioteka. Obsługa osób o zróżnicowanych potrzebach. Podręcznik dobrych praktyk
- 4) Organizacja zajęć sportowych z uwzględnieniem zróżnicowanych potrzeb osób studiujących na Politechnice Wrocławskiej. Podręcznik dobrych praktyk
- 5) Organizacja nauczania języków obcych dostosowanego do zróżnicowanych potrzeb studentek i studentów. Podręcznik dobrych praktyk
- 6) Obsługa osób ze szczególnymi potrzebami w dziekanatach i punktach obsługi. Podręcznik dobrych praktyk dla kadry administracyjnej
- 7) Edukacja zdalna z uwzględnieniem zróżnicowanych potrzeb osób uczestniczących w różnych formach kształcenia. Podręcznik dobrych praktyk
- 8) Obsługa osób ze szczególnymi potrzebami. Podręcznik dobrych praktyk dla kadry administracyjno-technicznej
- 9) Konferencje, szkolenia i inne wydarzenia dostępne dla wszystkich. Podręcznik dobrych praktyk
- 10) Dostępność w procesie zamówień publicznych. Podręcznik dobrych praktyk
- 11) Dostępna ewakuacja lub uratowanie w inny sposób. Podręcznik dobrych praktyk
- 12) Standard utrzymania budynków i innych obiektów. Podręcznik dobrych praktyk
- 13) Wsparcie psychologiczne na Politechnice Wrocławskiej. Podręcznik dobrych praktyk

- 14) Prowadzenie procesu rekrutacji z uwzględnieniem zróżnicowanych potrzeb osób kandydujących na studia. Podręcznik dobrych praktyk
- 15) Stosowanie standardu dostępności informacyjno-komunikacyjnej Politechniki Wrocławskiej. Podręcznik dobrych praktyk
- 16) Adaptacja materiałów dydaktycznych do potrzeb osób z niepełnosprawnością narządu wzroku. Podręcznik dobrych praktyk
- 17) Szkolenia z obszaru dostępności dla środowiska akademickiego. Podręcznik dobrych praktyk
- 18) Uczelnia dostępna dla osób ze szczególnymi potrzebami, w tym dla osób dla osób z niepełnosprawnościami. Podręcznik dobrych praktyk

<https://dostepnosc.PWr.edu.pl/baza-wiedzy/podreczniki-pns>

Politechnika
Wroclawska

POLITECHNIKA
NOWYCH SZANS

ISBN 978-83-956203-6-2

**Fundusze
Europejskie**
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Projekt „Politechnika nowych szans” jest współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020.